

NĚKOLIK POZNÁMEK K PŘÍČINÁM KRIMINALITY A JEJÍ PREVENCE

НЕСКОЛЬКО ЗАМЕЧАНИЙ ПО ПРИЧИНАМ ПРЕСТУПНОСТИ И ЕЕ
ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ

EINIGE BEMERKUNGEN ZU DEN URSACHEN DER KRIMINALITÄT UND ZU
IHRER PREVENTION

BORIS VYBÍRAL — ALFRED KUDLÍK

Redakční rada posmrtně uveřejňuje poslední práci doc. dr. Borise Vybírala, jeho diskusní příspěvek, který vypracoval společně s dr. A. Kudlíkem pro rozšířenou schůzi katedry trestního práva právnické fakulty KU v Praze.¹⁾

V tomto diskusním příspěvku nejde a ani nemůže jít o řešení problémů, ale jen o několik poznámek a podnětů k aktuálním otázkám, jimiž se naše konference zabývá. Nebudeme zdůrazňovat a odůvodňovat význam zkoumání příčin a podmínek kriminality pro účinný preventivní boj na tomto úseku. Důležitost těchto otázek byla vysoce vyzvednuta již usnesením ÚV KSČ z prosince 1960, zdůrazňuje ji i program KSSS, hovoří o tom poslední usnesení politbyra o stavu právních věd, zdůrazňující též úkoly trestněprávní vědy, pokud jde o zkoumání kriminality a boj s ní; je to konečně dnes též výrazně patrné z nových trestních kodexů i zákona o místních lidových soudech a o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. Zabýval se tím též úvodní referát. Dodávat k tomu další obecné úvahy by bylo jen nošením dříví do lesa.

I. První naše poznámka navazuje na hlavní referát, který se zmínil i o historických důvodech, proč otázkám zkoumání příčin a podmínek kriminality nebyla v minulosti věnována patřičná pozornost. Je tu potřeba zdůraznit, že zanedbání této problematiky úzce souviselo se škodlivými projevy kultu osobnosti na úseku vědy o státu a právu. Pokud v této souvislosti probíhá kritika Vyšinského, zaměřuje se hlavně na některé jeho názory, které vedly k porušování socialistické zákonnosti, popřípadě porušení zákonnosti „teoreticky“ zdůvodňovaly (např. kritika jeho pojetí významu doznání obviněného, otázka pravdy v trestním procesu, jeho názory na účastenství, jeho pojetí viny a jeho poměr k analogii v trestním právu). Můžeme však celkem oprávněně říci, že tyto názory našly jen velmi malou odezvu v naší teorii a že naše

¹⁾ K tomu viz zprávu v čas. Právník č. 8/1962 str. 688 a násl.

teorie dokonce některé nesprávné názory Vyšinského (např. jeho pojetí viny, účastenství, vztah k analogii) výslovně odmítala, a to již před XX. sjezdem KSSS.

V čem ale vliv Vyšinského měl i pro nás dalekosáhlé důsledky, je podle našeho mínění to, jak orientoval trestněprávní vědu. Jde tu o otázku značně komplikovanou, která patrně ještě čeká na své bližší objasnění. Souvisí s vývojem dvou základních — patrně značně jednostranně zaměřených směrů v trestněprávní vědě v počátečním období vývoje v SSSR. První směr byl pod vlivem pozitivistických názorů, kladl hlavní důraz na otázky zkoumání kriminality a otázky trestní politiky a podceňoval nebo měl dokonce nihilistický postoj — (viz návrh trestního kodexu představitelů těchto směrů, který likvidoval zvláštní část trestního práva) právní otázky tohoto boje. Druhý směr se spíše orientoval na právní otázky; hlavním zdrojem pro jejich „řešení“ mělo být studium klasiků marxismu-leninismu. Boj mezi oběma skupinami vrcholil po třicátých letech. Závěr a výsledky tohoto boje jsou patrný zejména ve známém referátu Vyšinského z r. 1933 o hlavních úkolech sovětské socialistické právní vědy (Edice nový právní řád č. 3):

„Ve vědě trestního práva otvírá se ohromné pole působnosti... není propracován úmysl nedbalost, přičetnost atp... stačí si vzpomenout jen na Krylenka a jeho škůdcovské názory že není třeba zabývat se právníkou „atitmetikou“ a právníkou kasuistikou a přit se o tom kde je úmysl... z minulosti třeba činit nejzávažnější závěry a vzít si vážná poučení... Je především nutno pečlivě a svědomitě studovat díla marxismu, našich učitelů, je nutno vést rozhodný boj s všelijakým volným postojem k textu citovaných pramenů...“ Dále uvádí, že porada byla svolána proto, aby se dokončila na základě dědictví klasiků stavba socialistické právní vědy, aby definitivně vymýtila poslední stopy po zrádcích, kteří zohyždili naši vědu; dále varoval ještě některé vědce (Strogoviče, Grodzinského aj.) před nebezpečím chyb a ferrianistických koncepcí, o nutnosti zkoumání příčin a podmínek kriminality však ani slova. Tento referát Vyšinského se stal směrnicí dalšího vývoje; značnou roli tu zejména později zajisté sehrál kult osobnosti, jehož byl Vyšinský významným představitelem.

Potřením extrémních názorů představitelů pozitivistického směru bylo však s vaničkou vylito i dítě. Úpadek jednoho směru vedl nutně k úpadku i druhého, neboť jeden nevylučuje druhý a nutně se navzájem doplňují. Linie vývoje trestněprávní vědy v SSSR se pak odvrátila od skutečného zkoumání zločinnosti. Ačkoliv marxistická škola trestního práva již v prvním období svého vývoje vědomě prohlašovala svůj odklon i od tzv. klasické školy trestního práva (nejen od pozitivistické, zejména později), přece se zejména po metodologické stránce k ní značně přiblížila: vyvozovala své poučky převážně z pojmů, z citátů, nikoli z prozkoumání skutečnosti kriminality v socialistickém státě.

Ostré zavržení kriminologických směrů za podmínek kultu osobnosti, který nepřál skutečnému vědeckému zkoumání zločinnosti, vedlo i k ustrnutí vědy trestního práva na pouhé dogmatické rozbory právních pojmů a právních problémů. Podobný vývoj prodělávalo pak i trestní právo lidových demokracií.

Na otázky zkoumání příčin a podmínek kriminality se jakoby zapomnělo, jak lze demonstrovat i na publikaci sovětské bibliografie o příčinách zločinnosti, z níž je patrné, že zejména po r. 1933, jako když utne, o těchto otázkách se v podstatě přestalo psát. Zřejmě je i časová souvislost se zmíněným referátem.

Jen ojediněle na tyto otázky ještě upozorňuje Gercenzon v úvodu učebnice statistiky z r. 1937 a v r. 1947; pokud můžeme zjistit, se sám otevřeněji vyjádřil k otázce zdogmatizování sovětského trestního práva, k nutnosti konkrétního zkoumání zločinu, zločince a trestu. Uvádí tu, že po zavržení zejména sociologické školy projevuje se nevyspělost ve formulování otázek příčin zločinnosti, strach před obnovením idejí sociologické školy — to jsou základní příčiny, které způsobily zanedbanost socialistické trestněprávní vědy (ENPŘ č. 2). Praxe ovšem sama utajováním skutečností týkajících se kriminality, zlepšení situace a vývoje nepřála.

Toto bylo v r. 1947 — a trvalo ještě celou řadu let, než se tyto otázky dostávají plně na pořad dne. Zde je tedy, jak se domníváme, jeden z hlavních kořenů zaostávání trestněprávní vědy, kritizovaný již dvacátým sjezdem KSSS, samozřejmě i vedle jiných významných příčin specifických pro jednotlivé socialistické státy (u nás např. naprostý nedostatek v tomto směru zkušených vědeckých kádrů, nedostatek vědecké tradice v disciplínách zabývajících se otázkami kriminality, vězeňství atp.). Uvedený vývoj napáchal těžké škody ve výchově kádrů (zejména též v SSSR) i zaměření justiční praxe, škody, které se nyní obtížně odstraňují. Některé „recepty“ k jejich „rychlému“ odstraňování neberou si poučení z minulosti, vycházejí z demagogické kritiky teorie a slabosti, omezených možností trestního práva, což by mohlo být jen na škodu věci, jak se toho dotknem v dalších poznámkách.

II. Hlavní referát dále uvádí, že základním úkolem v procesu postupné likvidace kriminality je—ve spolupráci s celou naší společností—odstraňování příčin a podmínek, které ji plodí; uvádí, že nejsou tu jasné ani základní metodologické otázky a terminologie, zejména rozlišování mezi příčinami a podmínkami. Řešit tuto otázku v diskusním příspěvku samozřejmě nelze. Chceme tu jen poznamenat, že na úseku trestněprávní vědy jsou značně protichůdné názory na tuto otázku. Někteří, např. prof. Gercenzon, pokládají toto rozlišení za základní a tvrdí, že bez jeho rozpracování nelze najít správnou linii a cestu pro činnost i pro vypracování opatření orgánů boje s kriminalitou; avšak nic k tomu dále neříká, zejména proč a v čem vidí tento základní význam a k čemu je takové rozlišování dobré. Jiní toto rozlišování podceňují. Na jedné straně se zdá, že nedialektické strnulé lpění na tom, za každou cenu dát jevu nálepku příčiny či podmínky, může vést k schematickému pojetí a mít i nepříznivé důsledky ve spekulativním, málo plodném operování obecnějšími pojmy příčin (přežitků, třídně-přátelského zaměření, nebo zda např. princip odměňování podle práce je příčinou či podmínkou trestné činnosti) a tím též vést k opomíjení základního hlubokého konkrétního zkoumání podmínek jevu, jako

je kriminalita; toto nebezpečí hrozí patrně spíše na úseku teorie, jak ukazují některé spekulativní analýzy příčin a podmínek. Na druhé straně nerozlišování mezi příčinami a podmínkami vede k tomu, že se dávají do jednoho pytle jevy základní s druhořadými a podřadnými a nevidí se ani konkrétní dialektická souvislost mezi nimi; toto nebezpečí hrozí spíše v praxi, která někdy řadí vedle sebe jednotlivá fakta, bez ohledu na jejich význam a souvislost mezi nimi.

Např. za příčiny kriminality pod vlivem alkoholu se řadí vedle sebe zaostávání myšlení, jednání a morálky některých lidí za rozvojem materiálních životních podmínek, blahovolnost a smířlivost závodů k alkoholikům, neodpovědný postoj pracovníků distribuce a začleňování prodeje likérů do prémiového systému a nedostatek zásobování osvěžujícími nápoji atp. (z prověrky alkoh. 1954 i 1959). Nezkoumá se tu vnitřní dialektický vztah mezi příčinami a podmínkami těchto jevů různého stupně obecnosti — např. přežitky alkoholismu v jejich vztahu k podmínkám, objektivním podnětům, které je vyvolávají, usnadňují apod. Vše se tu souhrnně řadí paralelně vedle sebe a souhrnně nazývá příčinami. Je nepochybné, že to vede k otupování boje s těmito jevy, k tomu, že nelze dobře nalézt účinné preventivní prostředky proti nim.

Zde je, myslíme, důležité pole součinnosti a pomoci pracovníků filosofie pracovníkům kriminalistům i na poli teorie trestního práva, nikoli patrně „pomoc“ spočívající v tom, že by pracovníci filosofie spolu s jinými odborníky (a to bez právníků) sami dělali jakousi socialistickou kriminalistiku, jak navrhuje M. Veverka (Filosofický časopis č. 2/1962).

III. Konkrétní zkoumání příčin a podmínek kriminality má nepochybně základní význam pro její prevenci. Požadavek širokého uplatňování prevence konečně jasně vytyčuje i nový trestní řád (zejm. §§ 1, 184, 3—6) i zákony o m.l. s. a ú.n.v. Tato se stává novým významným úkolem pracovníků justice ve spolupráci se společenskými organizacemi i dalšími osobami, zejména též odborníky (pedagogy, lékaři, psychiatry ap.). Tím se ovšem také nejširší problémy prevence stávají (ovšem jen rámcově a v nejtěsnější spolupráci s příslušnými vědními obory) i oblastí zájmu vědy trestního práva, která přece nevytváří jen abstraktní nauku o právní povaze zločinu, ale vychovává jí též právníky, kteří ji budou v praxi procesu boje s kriminalitou uplatňovat.

Nesprávné názory v tomto směru opět hlásá M. Veverka (Právní obzor č. 1/1961). Zejména nechápe vztahy mezi širším a užším pojetím prevence — který je dnes jasně patrný i z nových kodexů — i hlásá zřejmě nesprávný názor, že prevence je orientována především na boj proti podmínkám trestné činnosti, zatím co na příčiny trestnosti je orientována — nebo jak říká — je postihujeme prací politickovýchovnou. Pro nedostatek času nemůžeme tyto názory hlouběji kritizovat.

Podstatou prevence je, jak se domníváme, odhalování příčin a podmínek různých záporných jevů (tedy i např. nadostatků ve výchově), které vedly

popř. až ke kriminalitě a nalezení prostředků k jejich odstraňování; jinak též řečeno odhalování a odstraňování různých druhů rozporů mezi jednotlivci a společenskými podmínkami, které vedly nebo by typicky mohly vést ke kriminalitě.

Je-li tento poznatek pravdivý, třeba z něj učinit závěr, že patrně prevence netvoří nějaký samostatný úsek oddělený od nauky o příčinách kriminality, jak se někteří domnívají, ale naopak — jen její hluboké zkoumání v nejtěsnější souvislosti s naukou o příčinách kriminality může přinést plodné výsledky.

Zdá se být proto logický názor, že obecné otázky prevence kriminality třeba zkoumat v rámci obecné hmotně-právní problematiky vědy trestního práva, zvláštní otázky prevence jednotlivých trestných činů nebo druhů trestné činnosti v souvislosti se zvláštní částí trestního práva event. s kriminalistikou (zejména např. s metodikou vyšetřování jednotlivých trestných činů) a otázky forem účasti veřejnosti v souvislosti s trestním procesem, jak v podstatě zastává též sovětský kriminalista prof. Gercenzon a jak to také patrně chápou naše nové trestní aj. zákony. Odpovídá to konečně i pedagogickým požadavkům komplexní výuky a výchovy kádrů na právnické fakultě, požadavkům, po nichž volá praxe, i současné situaci a podmínkám, zejména též kádrovým na tomto úseku. Jiná je ovšem již ta otázka eventuální budoucí diferenciacce, specializace jednotlivých úseků boje s kriminalitou, a tedy i úseku prevence, což je předmětem naší další poznámky.

IV. Řekli jsme, že nauku o příčinách kriminality je třeba tradovat, zkoumat v nerozlučné souvislosti s prevencí, a naznačili jsme některé i ryze praktické důvody pro tento závěr. V souvislosti s tím vyvstává třetí, prakticky velmi důležitá, ale také velmi obtížná i nejasná otázka, zda zkoumání příčin kriminality je úkolem vědy trestního práva či nějaké zvláštní vědní disciplíny (kriminologie), jak bylo v referátu naznačeno. Vyskytuje se tu hned několik názorů:

1. Podle prof. Gercenzona (SGIP 7/1961), se zdá, že nejsprávnější je toto řešení: *obecná teorie* předcházení kriminalitě musí být rozpracována vědou trestního práva (pojem předcházení kriminalitě, systém obecných a speciálních opatření sloužících prevenci, pojem příčin a podmínek umožňujících spáchání trestného činu, metodologie a metodika zkoumání příčin kriminality atd.); *otázky organizace* předcházení kriminalitě, funkce justičních aj. orgánů na úseku prevence, procesní formy jejich opatření jakož i *formy účasti veřejnosti* musí rozpracovat věda trestního procesu; a konečně otázky *technickopreventivních* opatření v boji s trestnou činností patří do kompetence vědy o kriminalistice. K tomu Gercenzon podotýká, že toto řešení vychází z komplexního charakteru problematiky předcházení kriminalitě a podmiňuje všestranný přístup ke zkoumání celého systému preventivních opatření. Všechny uvedené vědní (zejména právní) úseky boje s kriminalitou tu ovšem nutně předpokládají úzkou a všestrannou spolupráci s jinými vědními mezními obory v důsledku hraničné

problematiky (zejm. např. psychologů, lékařů, psychiatrů, pedagogů, sociologů, statistiků atp.), ale i např. techniků, chemiků aj., jak je to již dávno patrné v oboru kriminalistiky. V Gercenzonově pojetí není zatím místa pro nový obor — kriminologii. Třeba ještě podotknout, že v tomto duchu — a patrně i ve shodě s konkrétními podmínkami vývoje v SSSR — sovětská vědci-kriminalisté rozpracovávají otázky příčin kriminality a její prevence, jak o tom svědčí zprávy v SGiP např. v č. 11/1961, o komplexním zkoumání příčin a podmínek kriminality pod vlivem alkoholismu. Domníváme se, že to je cesta i v našich podmínkách nejpříjemnější, která nejschůdněji může vést k rozvoji tzv. kriminologie. Nepřejudikujme se tím — z hlediska perspektiv vývoje — event. budoucí možné vydělení jednotlivých disciplín, či dokonce osamostatnění tzv. kriminologie, vždy ovšem za základní účasti kriminalistů-právníků, teoretiků a praktiků.

2. Druhý, podle našeho mínění extrémní, názor vyslovil Veverka (Filosofický časopis 2/1962).

I. Z názoru, který ostatně uznáváme i my, že věda trestního práva nestačí na celou otázku zkoumání kriminality, a z toho, že v boji s kriminalitou do popředí neustále budou vystupovat další, dříve popř. „jen“ pomocné disciplíny, vyvodil zvláštní závěr: že tedy věda trestního práva to nemá vůbec dělat, že se má omezit jen na zkoumání norem a že na zkoumání kriminality bude stačit nová disciplína — socialistická kriminalistika budovaná v rámci vědeckého komunismu. Platí-li, že tzv. kriminologie právě tak jako jiné společenské vědy musí vycházet z obecných poznatků filosofie, zejména z vědeckého komunismu, neplatí opak, že tento zahrnuje i zkoumání kriminality. Promítnuto prakticky, tedy otázkami kriminality by se měli teoreticky v podstatě zabývat filosofové včetně jejich součinnosti zejména s celou justiční praxí, což dosud výlučně dělali právníci. Není tu přirozenější závěr, že je třeba komplexní neužší spolupráce kriminalistů-právníků s ostatními odborníky?

A dále, ze správného názoru Lachouta, že metoda vědy trestního práva se do určité míry liší od metodologie vědy trestního práva, dospívá Veverka k závěru, že právníky třeba ze zkoumání kriminality vyloučit a ponechat jim jen formálnělogické otázky vztahů norem, institutů trestního práva a vůbec otázky socialistické zákonnosti. Ponecháme-li stranou nepodložené, demagogické výpady proti vědě trestního práva, které nemohou být vědeckými argumenty, je jeho druhý argument opřen o jakouti zcela zvláštní logickospekulativní metodologii (kabinetní jurisprudenci), která je prý vlastní vědě trestního práva. Nesmyslnost tohoto názoru, myslíme, netřeba vyvracet. Vždyť jestliže pro buržoazní právo a buržoazního právníka bylo charakteristické formálnělogické, resp. normativní pojetí boje s kriminalitou, neplatí to již dávno pro socialistické právo (o tom svědčí i nové kodexy) a pro socialistického právníka. Oprávně-

ně byl v SSSR v minulosti kritizován takový vývoj, k němuž by se s. Veverka chtěl nyní z jiné strany vracet.

Kdybychom měli uskutečnit názory s. Veverky, dostali bychom se z jiného konce tam, kde byla věda trestního práva v období kultu osobnosti. Odloučení vědy trestního práva od její faktické základny — trestné činnosti a jejího zkoumání, znamenalo by učinit z ní čistě normativní vědu, která by byla prakticky k ničemu. Není tu přirozenější závěr, že ve spolupráci s praxí a ostatními obory se nutně rozšiřují, mění, doplňují i metody vědy trestního práva?

2. Třetí názor v naší literatuře vyslovil Lachout v článku v Právniku č. 2/1961; uvádí některé argumenty pro závěr, že třeba vytvořit *komplexní vědní odvětví* (jakousi kriminologii) pro zkoumání kriminality jako společenského jevu a metod boje s ní... odvětví, jež by mělo nejen svůj vlastní předmět, *ale i vlastní metodologii*, která se do *určité míry* odlišuje od konkrétních forem metodologie vědy trestního práva a trestního procesu. Zároveň ale správně přiznává, že proti tomuto závěru existují vážné námitky a je si vědom, že proti tomu svědčí mj. i dnešní stav, kdy takové vědní odvětví u nás neexistuje. Uzavírá, že výměna názorů k této otázce je nezbytně nutná. Stanovisko L. je daleko serióznější ze dvou důvodů. Především správně říká, že metoda vědy tr. práva se do určité míry odlišuje od konkrétních forem metodologie tzv. kriminologie a za druhé neříká, že se má osamostatnit v rámci vědeckého komunismu, ale hovoří jen o vytvoření komplexního vědního odvětví. Pro jeho stanovisko svědčí i argument, který sám neuvádí a vycházející z poznatku, že všechny vědní obory přírodní, technické i společenské se nutně v procesu vývoje neustále diferencují, specializují, vydělují se z nich neustále nová vědní odvětví; zároveň vzniká i nutnost komplexního zkoumání určitých jevů (v technice např. astronautika zahrnující i biologii apod.). Za podmínek kapitalismu se ovšem právě úsek společenských věd v tomto směru značně opožďuje, což vyplývá z málo vědecké, často i apologetické povahy, kterou společenské vědy za kapitalismu mají. Naproti tomu v socialistické společnosti vznikají všechny podmínky (a je i maximální zájem na tom) aby se toto zpoždění dohánělo, neboť si to vynucuje sama objektivní realita vývoje. To pak platí nesporně pro úsek boje s kriminalitou, již proto, že na pořad dne se dostává otázka její úplné likvidace, která vyžaduje maximálního úsilí a spojení sil jak širokého okruhu pracovníků praxe (vývoj to jasně potvrzuje) tak nutně i nejširšího spojení všech vědních oborů, které k tomu mohou něco říci. Otázka styčných, pomezích vztahů s celou řadou oborů (od chemie ke statistice až k lékařství), organizace a způsobů jejich nejracionálnějšího spojení a nejužší spolupráce, se tak stává velmi aktuální; v praxi je situace snazší — takové spojení ad hoc obstarávají znalci, jiné osoby s pedagogickými, technickými aj. znalostmi.

Problematická je zde tedy otázka, jak takové spojení různých vědních oborů

uskutečnit a v rámci které základní disciplíny. Je třeba uznat, že zabývat se otázkami kriminality v tak širokém rozsahu, stručně řečeno od prevence až po vězeňství, je poněkud velké sousto pro vědu trestního práva. Specializace, spolupráce s jinými obory je tu nutná v daleko větší a organizovanější podobě, než tomu bylo dosud.

Na druhé straně proti názoru L. svědčí těsná souvislost otázek kriminality a boje s ní s trestním právem, které konec konců určuje co to trestný čin je a i při zkoumání zločinnosti nutně musí být zkoumány v nerozlučné souvislosti s trestním právem. Právní a politické změny, např. amnestie, změny skutkových podstat nebo dokonce i změny v kvalifikaci trestné činnosti nebo dokonce změny celých zákonů, jako tomu bylo v poslední době, mají také vliv na kriminalitu. Vědě trestního práva zbavené jejího faktického základu — kriminality, hrozí nebezpečí, že by se stala spekulativní, normativní vědou a že by se vracela zpět na pozice, za něž byla a dosud je zejména i ve stranických dokumentech oprávněně kritizována. A to je vážná otázka, kterou je třeba se zabývat a kterou nelze jen tak jednoduše rozřešit.

Ovšem z hlediska současného stavu, vycházíme-li z našich faktických podmínek, nelze nevidět, že není ještě téměř nic rozpracováno a nejsou ani položeny nejnnutnější základy pro tzv. kriminologickou vědu. Bylo by ostatně též příliš velkým plýtváním sil vytvářet již nyní nějaký samostatný obor, nehledě k nedostatku školených kádrů, problému jejich výchovy, jakož i odborné výchovy pracovníků praxe. Naše situace je v tomto směru do značné míry obdobná, nebo spíše horší než v SSSR. Nevidíme proto důvodů, proč by se u nás mělo postupovat jinak. Proto se nám v současných podmínkách jeví správné a realistické stanovisko prof. Gercenzona a platí tu obdobná námitka, že i v pojetí Lachoutově by se věda trestního práva stala patrně jakousi pojmovou normativní vědou.

Aby naše stanovisko bylo správně pochopeno, uzavíráme: do budoucna se proti osamostatnění kriminologie nestavíme, ani k ní nemáme negativní postoj, ale naše řešení se opírá o současný stav a do budoucna bude třeba otázku dále zkoumat. Nesporné je ovšem to, že zkoumání zločinnosti jako společenského jevu je třeba věnovat speciální pozornost — zkrátka především to konkrétně dělat — a pracovníky praxe i teorie intenzívně na tyto otázky zaměřit.

V. Tím se dostáváme k poslední otázce týkající se metod práce vědy trestního práva. Věda trestního práva není a nemůže být odtržena od jevů, které nejen normuje, ale s nimi i bojuje za účasti právníků, které za tím účelem i školí. Jiná je ovšem otázka, jak a zda tu není třeba mnohé zlepšit; zde bude nutno hodně dohánět, jak o tom hovoří poslední usnesení politbyra o stavu právních věd. Pro vědu trestního práva není specifická jen jakási logicko-spekulativní metoda zkoumání. Naopak, v právní vědě je již dávno uznáváno, že formálně-logické úvahy při výkladu práva zdaleka nestačí. Pokud jen ta-

kovým způsobem, ať již teorie či praxe pracují, dostávají se nutně na zcestí. Formálně - logické právní závěry musí být nutně ověřovány a všestranně posouzeny pomocí dialektické metody odhalení sociálně-politického smyslu normy i politického dosahu opatření stanoveného za její porušení, jak se o to v naší práci již dávno snažíme. Mohli bychom naopak uvést spoustu příkladů, kdy pouze podle zásad formální logiky možno dospět při řešení téže právní otázky k formálně logicky sice správným, ale naprosto protichůdným závěrům. Nakonec, který z obou závěrů je skutečně správný, rozhodne sociálně-politický smysl ustanovení, což je ovšem již úvaha mimo rámec formální logiky.

Metody se nutně budou a musí měnit v souvislosti se změnami konkrétních podmínek vývoje socialistické společnosti; s čím se vystačilo v minulosti, nevystačí se již dnes, jak to konečně potvrzuje i obsah nových kodexů i každodenní zkušenosti právníků v justici, kteří to mohou s. Veverkovi — také pracovníkovi justiční praxe, pokud to neví, potvrdit. A je to jen logické, uvážíme-li, že i trestní právo s přibližováním se ke komunismu bude stále více přecházet v normy komunistické mravnosti a stále více zvyšovat a zesilovat formy zejména výchovného (právem často jen rámcově upraveného) vlivu; tedy ve vývoji se kvalitativně bude měnit. Proto lpění na jakýchsi tradičních metodách práce je stěží na místě. Naopak hluboké zkoumání otázek boje s kriminalitou a její prevence s novými metodami — jak to potvrzuje i dnešní porada — se postupně stane nejen nejdůležitějším úkolem praxe ale i teorie, zejména vědy trestního práva v komplexní spolupráci s jinými vědními obory.

Tento směr vývoje projevuje se konečně i v ostatních právních disciplínách; nedávná konference o oboru společenské výstavby konstatovala, že dosavadní metody ryze právního zkoumání jevů již zdaleka nedostačují, že třeba jít hluboce do materiálů praxe, že třeba komplexní dynamický způsob tvorby, výkladu a aplikace právních předpisů (tedy včetně zobecňování jevů „neprávní“ povahy).

Hlavní je ovšem nyní zkoumání kriminality a otázek prevence ve spolupráci s praxí a jinými obory konkrétně dělat. Zde jsou četné nejasnoty a obtíže, které bychom zajisté nevyřešili, kdybychom předali obor kriminality vědeckému komunismu — při vši úctě k němu, vždyť samozřejmě z něho — jako z obecnější vědní disciplíny — nutně vycházíme.

Jaké budou nové metody této práce? Naznačil je hlavní referát a nutně znamenají obrat v dosavadním způsobu práce, který nyní především musí spočívat ve zkoumání fakt na základě sociálního průzkumu a v nejužší spolupráci s jinými odborníky. Významná je tu např. účast psychologů či pedagogů při objasňování nebezpečných subjektivních podmínek vzniku trestné činnosti i při jejich odstraňování, zejména např. v procesu nápravně pracovním v NZ, psychiatrů zejm. při zjišťování podílu psychopatologických jevů na kriminalitě atd. Zejména tyto skutečnosti nebyly, myslíme, dostatečně v hlavním referátu podtrženy. Jak na zkoumání kriminality jít, zda podle

určitého druhu kriminality (např. spekulace), či podle osoby pachatele, např. majetkové recidivy, či komplexně podle určitého místa, na to, jak se domníváme, nelze dát směrnici, recept. Toto za současné situace třeba přenechat tvůrčím schopnostem jednotlivých pracovníků, je zapotřebí podporovat všechny formy zkoumání podle podmínek konkrétního úseku praxe. Zkušenosti ukáží, které a za jakých okolností a podmínek budou nejdůležitější. V tomto směru se lišíme od některých jiných návrhů, neboť se domníváme, že formy zkoumání kriminality nelze spoutat šablonovitou směrnicí, že např. třeba začít na okrese, i když jde zajisté o jednu z významných forem takového zkoumání.

Chtěli bychom v této souvislosti ještě upozornit na nebezpečí, že i otázky zločinnosti možno zkoumat a tradovat stejně scholasticky, jako trestní právo. Aby toto nebezpečí nevzniklo, třeba vytvořit v praxi takové podmínky, aby byl plně umožněn nejširší přístup pracovníkům na úseku vědy trestního práva k veškerému dostupnému materiálu statistickému, prověřkovému, instrukcím atp. U statistiky je např. známo, že do r. 1949 vycházela — byť v omezeném rozsahu — i v knižní publikaci, pak, jak když utne. Bylo by velmi záslužné, kdyby od r. 1949—1961 zpracoval např. kriminalistický ústav základní statistická data a jejich stručný rozbor. Tuto práci třeba udělat, dohnat deset let, resp. obnovit vydávání statistické ročenky pro širší okruh zájemců, neboť bez toho lze těžko pracovat na zkoumání vývoje i příčin kriminality.

Uzavíráme okruh našich poznámek s tím, že třeba intenzívně zaměřit pozornost vědy trestního práva na dříve z hlediska Vyšinského „rebelantské“ problémy; s vaničkou ovšem tehdy bylo vylito i dítě. Po těchto zkušenostech třeba se ovšem tohoto extrému vyvarovat. Historické zkušenosti ovšem varují i před druhým extrémem — hluboké zkoumání kriminality nesmí vést k podceňování právních otázek, právních podmínek regulace tohoto boje. Toto podceňovat, znamenalo by podceňovat i význam a roli státního donucení. Je známo, že úroveň soudního rozhodování se v poslední době mnoho nezvýšila, jak upozorňuje též předseda Nejvyššího soudu. Právní otázky z hlediska zákonnosti a ochrany lidských práv mají velmi důležitý význam a bylo by hrubou chybou je přehlížet. Historická paralela, s níž jsme naše poznámky uvedli, je tu i pro nás jistým poučením a nebudeme opakovat chyby, které spočívaly v tom, že se někdy šlo od extrému k extrému: že v určitém období byly jednostranně zdůrazňovány právní otázky, kdežto otázky zkoumání zločinnosti byly pokládány za „rebelantské“ a ve druhém období zase naopak.